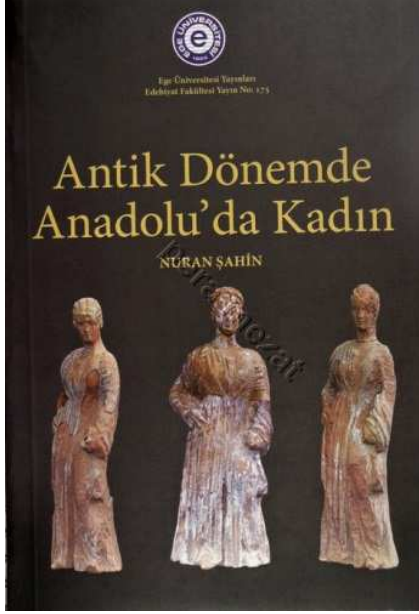

Nuran ŞAHİN, **Antik Dönemde Anadolu'da Kadın**, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 2013, XV; 346 s., res., ISBN: 978-975-483-979-1.

Hüseyin ÜRETEN*

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Nuran Şahin'in Edebiyat Fakültesi yayını olarak Ege Üniversitesi Basımevi'nden çıkarılan "*Antik Dönemde Anadolu'da Kadın*" adlı yapıtında, yazarın da "*Sunuş*" kısmında da belirttiği üzere, Anadolu kadınının doğumu ile başlayan yazgısından, ölümüne değin süren uzun soluklu yaşam serüvenindeki sosyo-kültürel, ekonomik ve politik statüsünün irdelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda araştırmada Anadolu kökenli arkeolojik malzemenin yanı sıra epigrafik ve numismatik malzemenin de yararlanılmıştır. Ancak Arkaik ve Klasik dönemlere ait bilgilerin az olması nedeniyle, Şahin'in de belirtmiş olduğu üzere, çalışmada ağırlıklı olarak Hellenistik ve Roma Dönemi verileri kullanılmıştır. Öte yandan antik yazarların günümüze ulaşan eserlerinde Anadolu kadını konusundaki bilgiler de yetersiz olduğundan sıklıkla Atina ve Sparta toplumlarındaki kadınla ilişkili yazınsal kaynaklardan yararlanılmıştır. Böylece Ege'nin iki yakasındaki kadınların bir tür karşılaştırmasının yapıldığı, her kadının kendi yaşamından bazı kareleri –ev hanımı, entelektüel kadın [Sappho], yönetici kadın [II. Artemisia]- ya da erkek egemen toplumun kadına biçtiği rollerden birini –sadık eş [Penelope], aldatan kadın [Helena], günah keçisi [Pandora]- bulacağı güzel bir yapıt ortaya çıkmıştır.

Pişmiş toprak kadın figürünlerinin kapak yapıldığı kitap (ki yazarın verdiği bilgiye göre Antandros Kazı Arşivi'ndendir), yaşam kaynağı torunu Alyssa Ece'ye ithaf ettiği "*İç Kapak*", "*İçindekiler*" ve "*Kadınım*" şiirinden sonra yazarın antik ve modern dünya ile ülkemizdeki kadın çalışmaları hakkında kısa bilgiler verdiği üç sayfalık "*Sunuş*" ile başlamaktadır. Daha sonra ise "*Pandora ve Günah Keçisi Kadın*" (s. 1-5) başlıklı kısım gelmektedir. Yazar bu bölümde Homeros'ta kadının yeri ve konumu belirtilmesine karşın, ilk kadın Pandora'nın Batı Anadolu kökenli Hesiodos'ta görüldüğü-

* Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü ve Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı Başkanı, Aydın, hureten@adu.edu.tr.

ne değinmektedir. Ozanın "Theogonia" adlı eserinde Pandora'nın soyundan gelen kadın ile ilgili dizelerden örneklere yer verilmektedir. Yine bu bölümde ilk kıtalar (Asya-Avrupa) savaşı olan Troia Savaşı'nın günah keçisi olan Helena, Homeros, Euripides ve Romalı ozan Ovidius'un eserlerinden örneklerle ele alınmaktadır.

Şahin, "Kadının Oikos (Ev) Yaşamı" (s. 7-12), "Kadının Sosyal Konumu" (s. 13-28), "Köle ve Kutsal Köle Olarak Kadın" (s. 29-32) kısımlarında erkek egemen toplumda kadının konumunu dikkate alarak genel değerlendirmelerde bulunmaktadır. Yazar, Antik Dönemde Anadolu'da Kadının ilerleyen kısımlarında kadının dünyasını derinlemesine incelemektedir.

"Fahişelik" (s. 33-44) başlığı altında Atinalı devlet adamı yasa koyucu Solon'un aile kuramına ve ahlaka yönelik yasalarında kadını iki gruba ayırarak; erdemli (iyi) ve erdemsiz (kötü) olarak belirlediğine değinilmektedir. Atina vatandaşının eşi olan (sözde) özgür kadın "erdemli", bunun dışında kalan ve yoksulluk ya da kölelik nedeniyle fahişe olanlar ise "erdemsiz" kadındır. Daha sonra, dört grup altında irdelenen antik dönemin kadın fahişeleri, "Metoikoi (Göçmenler)", "Pornai (Profesyoneller)", "Hetairoi (Eskort Kadınlar)" ve "Kutsal Fahişelik" başlıklarıyla ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.

"Kadın ve Evlilik" başlığı altında; "Kutsal Evlilik (Hieroi Gamos)", "Vatandaş İle Yabancı (Metoikos) Evliliği", "Pallake (Pallakis, Pallakides) İle Evlilik", "Cinsel İlişki ve Kirlilik", "Hieros Gamos Bayramları" anlatılmaktadır (s. 45-73).

"Kadın ve Boşanma" başlığı altında ise *apoleipsis* (erkeğin, kadını boşaması) ve *apapompe* (kadının, erkeği boşaması) şeklinde iki farklı boşanma konusu kısaca anlatılmaktadır. Erkeğin boşanma isteminde hiçbir formaliteye gereksinim olmamasına karşın, kadının *apopompe* (boşanma) talep etmesi durumunda yasal bazı formaliteler vardı. Kadın, yasal açıdan ehliyetsiz sayıldığı için, boşanma durumunda yetersiz kişilerin yasal koruyucusu olan *arhonta* başvurmakla zorunlu idi (s. 75-76).

"Kadın ve Miras" (s. 77-78) adlı başlık altında Arkaik Yunan, Sparta, Girit ve Anadolu'daki kadınların bir başka deyişle Ege'nin iki yakasındaki kadınların var olan miras hakkı aktarılmaktadır.

"Kadın ve Çocuk" başlığı altında ise "Gebelik", "Doğum", "Kısırlık", "Düşük", "Gebelikten Korunma", "Kürtaj", "Menopoz" konuları ayrıntılı olarak verilmektedir (s. 79-102). Örneğin "Kürtaj" alt başlığında; doğum kontrolü gibi, kürtajın da görevi çocuk doğurmak olan evli kadına yasaklanmış olmasına karşın yasa ile belirlenmemiş olduğuna değinilmektedir. Kadın, kocasının izni ile köle kadın da efendisinin izni ile kürtaj yaptırabilirdi. Dinsel açıdan da kürtaj olabilmek için "şekillenmiş" ve "şekillenmemiş" embriyon süreci önemliydi.

"Kadın ve Güzellik" başlığında, Homerik Dönem'in kadın-erkek güzelliğine bakışında erkek güzelliği, doğal güzellik olarak yorumlanırken, kadın güzelliği, süs ve makyaj ile elde edilen bir güzellik olarak görülmekteydi. Bu bağlamda kadın güzelliği ve bunun olmazsa olmazı olan makyaj ve giysiler gibi konular ele alınmaktadır.

Daha sonraki “*Çocuk ve Eğitim*” adlı başlık altında ise Hellen eğitim sisteminin yanı sıra Anadolu’da özellikle Batı Anadolu’da Teos kentindeki eğitim gören çocuklar ele alınmaktadır (s. 113-123).

“*Kadın Ozanlar: Sappho ve Diğerleri*” (s. 125-129) adı altında; Antik dünyanın en ünlü kadın ozanlarından biri olan *Sappho* ile birlikte Ege ve Batı Anadolu’da yetişmiş olan diğer bazı kadın ozanların varlığına dikkat çekilmektedir. *Sappho* dışında varlığı bilinen ancak eserlerinin tümüne yakını kayıp olan diğer bazı kadın ozanlar şunlardır: Lesboslu *Gorgo* ve *Andromeda*; *Sappho*’nun öğrencisi olduğu ileri sürelen *Erinna* (ya da *Erinne*); *Erinna*; Miletoslu lirik kadın ozan *Anaktoria*; Kolophonlu lirik ozan *Gorgyla*; Miletoslu diğer kadın ozan *Aspasia*; Samoslu kadın ozan *Philainis* ve son olarak da Smyrnalı ozan *Aristodama*.

Bilindiği üzere, Lesboslu *Sappho*’nun eşcinsel olduğu gerçek bir kanıdır ve eşcinsel kadınlar Lesboslu anlamına gelen *Lezbiyen* ya da *Sapphik* sıfatları ile nitelendirilmektedirler. Bu bağlamda “*Eşcinsellik*” başlığı altında “Lesbiyenizm ve Homoseksüellik” konuları ele alınmaktadır (s. 131-135).

Antik dönem kadını, erkek egemen dünyada dinsel inanç açısından erkekten daha dindar bir görünüm sergiler. Nitekim dinsel törenlere katılmak kadının en büyük ve en önemli aktivitesiydi. Örneğin, birer bakire olan Athena ve Artemis ile ilişkili bayramlarda görev alan kişiler, tanrıçaların bakire kimlikleri ile özdeşleşen bakire genç kızlardı. “*Kadın ve Din*” (s. 137-138) başlığı altında bu konu kısaca aktarılmaktadır.

“*Euergetis (Hayırsever) Kadınlar*” başlığıyla ise Anadolu’da bulunmuş olan birçok yazıt ışığında kamu yararına yaptıkları yardımlardan ötürü onurlandırılan kadınlardan bahsedilmektedir: *Ammia*, *Rahibe Arete*, *Arkhippe*, *Claudia Anassa*, *Claudia Mamalon*, *Kraliçe Laodike*, *Menodora*, *Phile* ve *Tata* (s. 139-141).

“*Kadınlara Özgü/Ağırlıklı Bayramlar*” (s. 143-172) genel başlığı altında da *Artemisia Bayramları*, *Artemis Ephesia Bayramları*, *Artemis Klaria ve Klaria Bayramları*, *Artemis Leukophryene Bayramları*, *Demetreia Bayramları*, *Thesmophoria Bayramları*, *Dionysia Bayramları*, *Erigone ve Aiora Bayramları*, *Anthesteria Bayramları*, *Heraia Bayramları*, *Panathenaia Bayramları*, *Laodikeia Bayramları* ve *Fahişe Bayramları (Adoneia)* ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.

“*Ktistria (Kent Kuran) Kadınlar*” başlığı altında; adını tanrıçalardan (*Aphrodisias* [Karia/Geyre]), *Aphrodisias* (Kilikia [Ovacık Adası]), *Sinope* [Sinop]; Amazonlardan (*Ephesos* [Selçuk]), *Gryneion* [Yenişakran], *Kyme* [Nemrut Limanı], *Myrina* [Kalabaksaray], *Pitane* [Çandarlı], *Priene* [Güllübahçe], *Sinope* [Sinop], *Smyrna* [İzmir], *Tralla* ve kraliçelerden (*Apameia Kibotos* [=Kelainai [Dinar]], *Apameia Myrleia* [Mudanya], *Arsione* [=Ephesos / [Selçuk]], *Arsinoe* [=Patara [Kalkan]], *Arsinoe* (Kilikia / Çubukkoyağı), *Berenike* (Kilikia), *Faustinopolis* (Başmakçı), *Iotape* (Aytap), *Iulia Augusta Felix Ninica*, *Laodikeia ad Lycum* (Denizli), *Laodikeia Katakekaumene* (Ladik), *Laodikeia* (Lykia Beycik? Fırincık?), *Nikaia* (İzmit), *Nysa* (Sultanhisar), *Phi-*

Iadelpchia (İmsiören), *Stratonikeia* (Eskihisar) ve *Stratonikeia* (=Hadriana- polis [Yağmurlu]) alan kentler ele alınmaktadır (s. 173-185).

“*Kadın ve İş Yaşamı*” başlığıyla *Agonothetis* (Agon Yöneticisi), *Athletes* (Sporcu), *Auletris*, *Auletria* (Aulos Çalıcı, Flütist), *Gymnasiarkhia* (Gaymna- sion Yöneticisi), *Hiereia*, *Arkhiereia* (Rahibe, Başrahibe), *Hydrophoroi* (Hyd- ria Taşıyıcılar), *Hyphantes* (Dokumacı), *Iatrine* (Hekim), *Kanephoros* (Sepet Taşıyıcı), *Kitharistria*, *Kitharodos* (Kitharacı), *Khernetis* (İplik Eğirici), *Klei- dophoros*, *Kleidoukhos* (Anahtar Taşıyıcı), *Khoreutes* (Dansöz), *Khoreutes* (Koro Üyesi, Korist), *Khoregos* (Koro Şefi), *Khrysophoros* (Gysi Taşıyıcı), *Kosmophoros* (Taki Taşıyıcı), *Kült Çingirakçısı*, *Lyristria* (Lyra Çalıcı), *Maia*, *İatromaia* (Ebe), *Oikonomos* (Kahya), *Panegyriarkhes* (Panegyris Yöneticisi), *Philosophos* (Filozof), *Poletria* (Satıcı), *Prophetis* (Kahine), *Psaltria* (Harp Çalıcı), *Stephanephoros* (Taç Taşıyıcı), *Theoros* (Elçi, Gözlemci), *Tiitthe*, *Trophe* (Sütanne), *Tiyatro Oyuncusu*, *Trophe* (Hemşire), *Yönetici* (Kraliçe, Satrap, Vali) –Pythodoros, Mania, Omphale, Artemisia I, Artemisia II, Ada I, Ada II, Aba, Berenike, Epyaksa- gibi mesleklerde de kadınların var olduğuna değinilmektedir (s. 187-220).

“*Kadın ve Savaş*” başlığıyla ise kadının savaşla olan ilişkisi ya da onun savaşçı kimliği Amazonlar anlatılmıştır (s. 221-223).

Gezgin Uterus, *Migren* (Başağrısı), *Hysteria* (Histeri), *Meme Başı Absesi*, *Jinekolojik Hastalıklar*, *Menstrüasyon Ağrıları* (Adet Sorunları), *Khloros* (Kansızlık), *Uterus Kuruluğu*, *Uterus Kanaması*, *Uterus Akıntısı*, *Uterus Tı- kanması*, *Sistit*, *Hamilelikten Kaynaklanan Sindirim Bozukluğu*, *Kanser* (Car- cinoma) gibi hastalıklar da ayrıntılı olarak “*Kadınlara Özgü Hastalıklar*” baş- lığı altında anlatılmaktadır (s. 225-237).

Son kısımda yani “*Kadın ve Ölüm*” (s. 239-243) başlığı altında ise yazar dünden bugüne çok büyük bir değişim olmamış erkek egemen toplumdaki kadının yaşamında; sırasıyla önce Analara, Kadınlara daha sonra da Erkek- lere çağrı da bulunarak, Umut dolu günlere Merhaba! ...diyerek son çağrıda bulunmaktadır.

Yapıt, yukarıda ifade ettiğim başlıklardan sonra yazarın yirmi iki say- faya yakın kapsamlı “*Kaynakça ve Kısaltmalar (Modern Kaynaklar – Antik Kaynaklar)*” (s. 247-268) ile devam etmektedir. Söz konusu yapıtın ne denli kapsamlı olduğunu gösteren Kaynakça ve Kısaltmalar (Modern Kaynaklar – Antik Kaynaklar) kısmı daha sonra “*Dizin*” (s. 269-280), “*Resim Listesi*” (s. 281-283) ve “*Resimler*” (s. 285-346) ile sona ermektedir.

Yazar hakkında kısa bir özgeçmiş de yapıtın son sayfasında yer almak- tadır.

Söz konusu kitap hakkında sonuç niteliği taşıyan birkaç cümle söyleye- cek olursak; ilk önce açıkça ifade edebiliriz ki, eser Şahin’in “*Sunuş*” kısmın- da ortaya koyduğu amacını gereğince yerine getirmiş ve bu özelliği dolayı- sıyla da literatürdeki hak ettiği yerini almıştır. Çünkü bu yapıtta, Anadolu kadınının doğumu ile başlayan yazgısından, ölümüne değin süren uzun so- luklu yaşam serüvenindeki sosyo-kültürel, ekonomik ve politik statüsü ba- şarıyla irdelenmiş ve bu bağlamda Ege’nin iki yakasındaki kadınların bir

türlü karşılaştırılması da yapılmıştır. Böylece her kadın bu kitapta kendi yaşamından bazı kareleri ya da erkek egemen toplumun kadına biçtiği rollerden birini bulacaktır.

Bir diğer önemli nokta ise eserin dilidir ki, yazarın bu konuda da oldukça titiz davrandığı yapılacak okuma sonucunda açıkça görülecektir: Antik kökenli sözcüklerin doğru yazımında karşılaşılan güçlükleri sağlıklı bir şekilde aşmak adına yazar, Hellence ve Latince ad ve sözcüklerin yazımında bu sözcükleri Latin harflerine çevirerek yazma yolunu izlemiştir. Ve böylece eskiçağ öğrencileri ve araştırmacılarının dışındaki diğer okuyucuların da işini kolaylaştırmıştır.

Her ne kadar eserin piyasadaki yetersizliği sebebiyle okur tarafından elde edilmesi zor olsa da şunu içtenlikle ifade etmek isterim ki; Uzun zamandan beri Türk okurlar için eksikliği hissedilen ancak yoğun çalışmanın ürünü olan bu denli kapsamlı bir kitabın Şahin tarafından kaleme alınarak geniş bir okuyucu kitlesine kazandırılması büyük bir boşluğu doldurmuştur.

Prof. Dr. Nuran Şahin tarafından dipnotlar ve resimlerle zenginleştirilerek biz Türk okurlara kazandırılan bu önemli kitap artık Eskiçağ'da Kadın ile ilgili çalışmalarda gerekli ihtiyaca cevap verebilecek ve fazlaca zahmete girilmeden kullanılabilir durumdadır.

Kadın çalışmalarına zenginlik kazandırması ve yararlı olması dileğiyle...